

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
BÖLÜMÜ**

mm

**Prof. Dr. Mine MENGİ Adına
TÜRKOLOJİ SEMPOZYUMU (20-22 Ekim 2011)
BİLDİRİLERİ**

ADANA-2012

SON YILLAR TATAR NESRİNDE İBRETİLİ KAHRAMAN

Doç. Dr. Ramilya YARULLINA YILDIRIM
Adıyaman Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
<http://www.adiyaman.edu.tr/ramile@inbox.ru>

ÖZET: Tatar edebiyatının her döneminde kahraman konseptinin önemli bir yer tutması ve onun etrafında münazaraların oluşması doğaldır. Zira edebi tarz, poetika, düşünce, problem gibi konular edebi kahramanlarla yoğun bir bağlantı içerisindedir. 1980'li yılların sonunda başlayan özgürlük cereyanının etkisiyle, Tatar söz sanatında yeni düşünce akımları ve duygusal eğilimler öne çıkmıştır. Psikoloji daha da derinleşmiş, eleştirel girişim güçlenerek, farklı metotlar aynı anda aktifleşmiştir. Bu değişiklikler dalgasında, yeni eserlerle beraber yeni tip kahramanlar da edebiyat alanında yer almaya başlamıştır. Son yıllardaki Tatar nesrinde kahraman konseptini 'ibretli kahraman', 'olumlu kahraman' ve 'bizim dönem kahramanı' başlıkları altında araştırmak ve incelemek mantıklı olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Tatar Edebiyatı, Tatar nesri, kahraman tipi

ABSTRACT: The hero is an important concept in every period of Tatar Literature takes place and debates around its natural formation. Nevertheless, the literary genre, poetics, thoughts, issues such as problems of literary heroes are in an intense connection. The effect of the freedom movement started at the end of the 1980s, new ideas and emotional tendencies came forward in the Tatar art. Psychology deepened more, critical intervention strengthened, different methods activated at the same time. In this wave of changes, new works along with new types of heroes began to appear in literature. In recent years, hero concept of Tatar literature, 'exemplary hero/ heroine', 'Positive hero / heroine' and 'Our time hero / heroine' would be reasonable to investigate and examine under the headings.

Key Words: Tatar Literature, Tatar prose, type of hero

1980' li yılların sonunda başlayan özgürlük cereyanının etkisiyle, Tatar Söz Sanatı'nda yeni düşünce akımları, duygusal düşünceler öne çıkarılmış, eleştirel girişim güçlenmiş ve daha farklı metotlar aynı anda aktifleşmiştir. Bu değişiklikler akımında yeni eserlerle yan yana, yeni tip kahramanlar da Tatar Edebiyatı'nda yer almaya başlamıştır. Tatar Edebiyatı'nın her döneminde kahraman konseptinin önemli bir yer tutması ve onun etrafında münazaraların oluşması doğaldır. Zira, edebi tarz, şiirsellik, düşünce ve problem gibi önemli konular edebi kahramanlarla yoğun bir bağlantı içerisindedir.

Kahraman, içerisinde yer aldığı sanat eserinin bütün unsurlarının odak noktasıdır. V.P.Skoblev'a göre, Epik Edebiyat'ta yazarın pozisyonu olayların gelişmesinde, insan kaderlerinin çözümünde, kahramanların nasıl bir sonuca ulaşacağına, onların birbirine olan davranışlarıyla şekilleniyor (Skoblev 1982: 20-21). Bilindiği üzere, yazarın sanat eserindeki pozisyonu, sanat dünyasının ana ve manevi değerlerinde esas faktör olarak sayılır. Onun için de herhangi bir olay, kendi kahramanını ortaya çıkarmakla başlar.

Yeni bir kahraman daima dünyaya yeni bir bakış ve yeni bir kıymetler sisteminin sonucudur. Bugünkü Tatar Nesri'nde, mutlaka yeni diyerek adlandırılan kahramanlar vardır. Fakat onların özelliği, yeniliği nasıl ve nerede yansıtılabilir?

Tatar Edebi sözlüklerine dayanarak, edebi kahraman terimine anlatmaya çalışalım.

"Edebi kahraman, epik eserde tasvir edilen insan imajıdır. Kahramanın; yazarın düşüncelerini, eserin ideasını ifade etmekte, bildirmekte herhangi bir rol oynaması, eserde az veya çok yer alması önemli değildir. Yani, edebi kahraman imaj anlamında kullanılıyor" (Edebiyat Beleme Sözlüğü 1990: 227). Ama sözlükte edebi kahraman anlamının özellikleri ve varlığı da açıklanıyor. O her olayda da "kahraman", "kişi" ve "katılan" terimler olgusuyla eşit değildir. Mesela, Eski destanlarda edebi kahraman, sadece kahramanlıklar yapan şahıs olarak tasvir edilmiştir. Romantizm edebiyatında, O fevkalade olağan üstü sıfatlara sahiptir. Realizm Edebiyatında, kahraman daha geniş anlamda kullanılmaya başlanıyor. Birden olumlu kahraman, olumsuz kahraman anlamları aktifleşiyor. Edebi kahraman hayalimizde herhangi bir kişi değil, belki belli bir sıfatıyla kendisini gösteren, vurgulanan, hatırdaki kalan çok özel bir kişidir.

Edebi kahramanda sadece yazarın değil, o dönemin özellikleri, insana hayatın, toplumun yüklendiği anlam ve vazife de yansıtılıyor. Bu tür kahramanda ahlak ve etik kurallar şekilleniyor, felsefi fikirler yansıtılıyor. Kahraman imajı, dünyayı tanımayı, teşhis etmeyi, ruhu zenginleştirmeyi ve terbiye etmeyi de ana vazife olarak sayıyor. Bu nedenle cemiyetin ilerlemesini sağlayan güçlerin yeniden yeşermesi rolünü üstleniyor (Ehmedullin 2002: 116).

Kahraman hakkında söz açmışken, edebi dönem hakkında da fikir yürütmek çok önemlidir. Zira, birbirine bağlı olan dönem ve kahraman terimleri büyük önem taşıyor. Kahramanın olumlu veya olumsuz, ideal veya gerçek olmasını içinde yaşanan dönemler belirliyor. Belli bir dönem edebiyatında kahramanlara, olumlu kahraman sıfatının verilmesi, tasvir edilmesi, o dönemin içtimai fikir seviyesi, yazarın durumu ve edebi eser metoduyla belirleniyor.

Son yıllar edebi eleştiri kaynaklarında ve bilhassa gazete ve dergi sayfalarında yayınlanan makalelerde, daima "olumlu kahraman", "ibretli kahraman", "bizim dönem kahramanı" gibi düşüncelerle karşılaşılıyor. Son yıllarda, Başkentimiz Kazan şehrinde yayımlanan "Kazan Utları" ("Kazan ışıkları") edebi dergisinin her sayısında kahraman problemi etrafında tartışmalar sürdürülüyor, yukarıda sayılan kahramanlar yeniden değerlendiriliyor. Dolayısıyla; bu makalemizde en çok dikkat çeken, ibretli kahramanların hayatını yansıtan eserler hakkında bilgi vermek istiyoruz.

İbretli kahramanların son yıllar nesrinde aktif yer almaya başlamasının ciddi nedeni vardır. Sosyalist realizm edebiyatında ana tema kolhoz ve fabrika yönetimlerini

yükseltmeye, övmeye yönelmiş olmasıdır. Şimdi o tarihi olaylar altında ezilen, yıpranan, ama yakınları, çocukları ve halkı adına hayatın en şiddetli, en acımasız koşullarına uymak zorunda kalan, o şartlarda da, insanlık sıfatlarını kaybetmeyen şahıslar ünlenmeye başladı. Bu yönelişte birden bire, hayatın zorluklarına uğrayan ibretli kahramanlar hayatını yansıtan eserler ortaya çıkmaya başladı.

Malum ki, ibretli kahraman yanında olumlu kahraman düşüncesi de yaşıyor. Ama bu iki düşünceyi aynı anlamda incelemek yanlış olur. Olumlu olarak sayılan her kahraman, ibretliler sırasında sayılmaz. Tersine, ibretli kahraman, her zaman olumlu değere layık diyen fikir doğru değildir. Bizim edebiyat için yeni olan edebi olay, hayata eleştiri ile bakan ve şahıs özgürlüğü için ateşe de, suya de girmeye hazır olan ibretli kahraman konsepti, yazar Ayaz Gılecev tarafından yaratılmıştır. Eleştirmen Mansur Veli Barcalı, kendi makalesinde A.Gılecev'in kahraman problemiyle ilgili şu sözlerini kullanıyor: "Şahsen benim ilgimi ibretli kahramanlar çekiyor. Ben öyle insanları seviyorum. Kendi yaşadıkları döneme tarafsız olmayan, boş vermeyen, aşkı ve nefreti sezilmeyen insanları...Düşünen ve düşündüren insanları. Aynı zamanda kendi doğruluklarını, sadakatlerini slogan olarak taşıyan mütevazı insanları... geniş gönüllü insanları...Satılmayan, aldanmayan, dost ve düşmanı ayırıp eden insanları!" (Veli Barcalı 2005: 246).

Kendisinin bu prensiplerine bağlı kalmaya çalışan A.Gılecev son yıllar Tatar nesrinde Muhabir İdris ("Uramnar Artında Yeşil Bolin" – "Ormanlar Arkasında Yeşil Alan"), İshak ("Bereü"- "Biri"), Bibinur ("Comga Kôn Kiç Belen"- "Cuma Günü Akşamında") gibi unutulmaz özgün kahramanlar yarattı.

Yazar A.Gılecev kahramanlarını, eleştirmen Ahmet Sehepov şöyle değerlendiriyor: "Onun kahramanları olumlu da değil, gerçek hayatın fotokopisi gibi alınan doğal kahraman da değildir. Belki Ayaz Gılecev tarafından yaratılan gerçekte yaşayan ve topluma ibretli hayat örnekleri ile, özgün ruhi tecrübe teklif edebilen zor ve karmaşık kahramanlar onlar"(Sehepov 1999: 150).

Mutlaka, A.Cıylecev'in ibretli kahramanı bireyselliği ile ayrı duruyor. O, yazarın icat ettiği gerçekte yaşanmasını sağlayan, topluma ibretli hayat örnekleri ile, özellikli ruhi tecrübe sunan, mutluluk ideolojisini tanımayan ibretli kahraman, bileşik ve çetrefil, özgün kahramandır. Bazı zamanlarda bu tür kahraman yazarın estetik idealini yansıtmaya çalışmakta, ama her eserde de böyle değildir. A.Gılecev kahramanının bir özelliği daha var: O, yazar tarafından yaratılan ve kökeni namuslu amellere, halkımızın milli ahlakına bağlanan ilginç yaşayış formülünün baskıcı sistem gerçeğinden üstün olduğunu da kanıtlar. Bu tür kahramanlardan biri; "*Balta Kem Kulında?*" ("*Balta kimin Elinde?*") romanındaki Necip Nurgaliyev, totalitar (baskıcı) rejimle sert çatışma koşullarında deniyor. Atom çekirdeği konusu üzerinde çalışan genç bilim adamı 33 yaşında aniden sakat kalıyor. Eserin sonunda Necip'in Tomsk tarafına ve Sibiryaya jandarma gözetimi altında gönderilmesi, okuyucusunu bu faciyanın nedenleri hakkında derin düşünmeye mecbur ediyor. Mutluluğa, çok çalışarak ve ter dökerek kavuşmak mümkünlüğüne, bunun için cemiyette bütün ihtimallerin varlığına gönülden inanan, Sovyet sisteminin dünyanın en kamil sistemi olduğunu düşünen Necip, kendi hayat yolunda daima başarısızlıklarla karşılaşılıyor. Toplum önündeki büyük günahı, siyah bir gölge gibi, onun peşini bırakmıyor. Çünkü; bir iş toplantısında O gerçeği ve doğruyu

ortaya koyuyor. Fabrika direktörünü milli eşitsizlikle suçluyor, sahibinin bu işlerini gören, ama susan sekreterine kaygısız- tasasız, sendika başkanına ise, paçavra diyor. Bu olaydan sonra geleceği umutlu olan mühendisi işten atıyorlar. Pişman olmadığı, akıllanmadığı için, farklı yollarla intikam almaya başlıyorlar. Necip'in sadece büyük hayalleri değil, küçük hedefleri de biri artı biri yıkılmaya başlıyor. Doktorasını bırakmak zorunda kalıyor, Havacılık Fabrikası'nda laboratuvar müdürü olma hayalini kardiyonevroz hastalığı yeniyor. Abisi Sabit yardımıyla ev sahibi olmak üzereyken, başkasının hakkını yememek için o evden de vaaz geçiyor. Çok zorluklarla alınan yazlığı demir yollar inşaatı altında kalıyor. Bütün bunlar yetmiyor, bir de O'na, ruh hastası diye rapor veriliyor. Eşi Naile ile araları açılıyor. Bütün bunlara bakıldığında, Necip'in hayatı saçmalıklar içinde tasvir edilmiş gibi oluyor. Hayatın gerçeği O'nu birden bire çirkin olaylara itiyor. Yüksek eğitilmiş mühendis, sokak temizlikçiliği ve mobilya mağazasında hamallık yapmak zorunda kalıyor. Oradaki insanların mutluluğunu kıskanıyor, iyi bir ev, yazlık, araba, meclisler, deniz tatilleri hakkında hayal ediyor. Necip zor karaktere sahiptir. Adaletsizliğe karşı çıkmak, mücadele etmek için güç ve gayret yok onda. O, sanki hayat sınavları önünde diz çöküyor, yeniliyor. O atom çekirdeği hakkında daha da fazlasını öğrenmek, daha da derin araştırmalar yapmak için çaba gösteriyor ama, bu fani hayat gerçeğini anlamak, kabullenmek istemiyor. Eleştirici Fuat Galimullin'a göre, karakteri çok zayıf olan Necip, özel hayatını iyileştirmek istiyor. Ama, bu dar hedefe o kadar büyük isyan etmeden de ulaşmak mümkündür. Eser kahramanına bazı yolları gösterenler de var, ama Necip'in yalnız mücadelede başarısızlığının ana nedeni, işlerinde, düşüncelerinde mantığın olmamasıdır (Galimullin 2005: 237).

Acımasız sistem ile mücadelede Necip güçsüz olsa da, biz ona kendi dönemine bitaraf diyemiyoruz. O, kendi ailesinin durumu hakkında daima düşünüyor, bu hayatta ayakta kalmanın farklı yollarını deniyor, baskıcı sisteme de sesini duyurmaya çalışıyor. O, hayal ve gerçek hayatlar arasındaki bir yapay hayatta yaşasa da, onun istek, amaç ve düşünceleri gelecekle ilgilidir. Ahmet Sehepov, Necip'in ruh hastası olmasının nedenini, o dönemin siyasi hastalığında görüyor. "Necip yaşayan kuşağın sağlıklı şekillenmesine, yaşamasına katkısı olamayan sistemin, kendisi hasta olduğu için, sağ salim insanları da yıpratıyor ve sağlığını alıyor" (Sehepov 1999: 140) diyor eleştirmen. Yaşadığı cemiyetin, topluluğun ciddi hastalıklarını, kusurlarını ayna gibi kendisinde yansıtan Necip, ibretli kahramanlar arasında sayılmaya fazlasıyla hak ediyor.

İbretli kahraman hakkında konuşurken, *Gömer Beşirov'un "Gıybret" ("İbret")* romanındaki Fehim hayatı da ibretli yaşamın güzel bir örneğini sunuyor. Ana kahraman Fehim I inci Dünya Savaşı'ndan köyüne yeni dönen, bekar, son derece dürüst ve şefkatli gençtir. Köy okulunda çocuklara ve yetişkinlere okuma ve yazmayı öğretiyor. Hazret babasından miras olarak kalan evde ağabey ve yengeleriyle sakin bir hayat geçiriyor. Köy insanlarına farklı yardımlarda bulunuyor. Başkaları hakkında düşünmek, yardımcı olmak onun için en büyük mutluluktur. Bu açıdan; köylüsü yumuşak karakterli Gazi Selimcan'ı merhametsiz ve sinsî insanların etkisinden kurtarıp, doğru yola girmesine yardımcı oluyor. Baba ocağından uzaklarda büyüyen, annesini kaybettikten sonra, köyüne dönenen yetişkin kız Zeyniye'ye akrabalarını bulmasında ve müzik yüksek okulunda okumaya başlamasında yardımcı oluyor. O'nun hayatı ve geleceğiyle ilgilenmesini ondan sonra da devam ediyor.

“Gıybret” romanında göze çarpan üç konu vardır. Bunlar aşk, din-millet ve siyasi konulardır. Aşk konusu Fehimle Leyla ve Fehimle Zeyniye arasında yansıtılmıştır. Fehimin sevgilisi Sacide İnci Dünya savaşının zor yıllarında vefat ediyor, ölmeden önce Fehimin kız kardeşi Leyla ile evlenmesini rica ediyor. Savaştan dönen Fehim bir süre aydın kız Leyla’ya ve zarif Zeyniye’ye olan hisler arasında kalıyor, sonra kalbi Leyla’yı seçiyor.

Malum olduğu gibi Sovyet döneminde Rus olmayan halklar için din ve millet gibi değerler kaybolmaya yüz tutmuş,Rus ve Tatarlar arasında evlenmeler çoğalmaya başlamıştı.Sovyet sestiminin kuruluş yıllarını iyi bilen, yaşayan bir insan olan Yazar G.Beşirov,eserde gerçek olaylara yakın ibretli hadiselere yer vermiştir. Mesela, roman kahramanlarından olan Helim, gençliğinde Anna isimli Rus kızına aşk oluyor. Anna akrabalarından kaçıyor, Müslümanlığı kabul ediyor ve adını da Nurcihan olarak değiştiriyor. Yıllar geçip yaşlandıktan sonra, Nurcihan kendi dinine dönüyor, Hıristiyan adetlerini yapmaya başlıyor. Gerçek hayatta da buna benzer olaylar çoktur. Bununla yazar her insanın kendi dinine sadık olmasını, gençlikte yanlış taraf alan adımların sonunda kendi kıblesine döneceğini belirtiyor.

Siyasi bir konu romanının ana kahramanı Fehim’le, toplum ve cemiyet arasındaki çatışmalarda o döneme ait olan farklı sorunlarda işlenmiştir. Fehim önce savaş arkadaşı olan, ama insanlık sıfatlarını kaybeden, korkak, sinsi ve ikiyüzlü Kebir Möhsinov’la fikri çatışmaya giriyor. Doğrusu, Fehim köylüleri bu olumsuz zatın yaptığı kötülüklerden (mesela, Selimcan’ı ruh hastaları hastanesine göndermesinden) kuruyor, onların gözlerini açmaya çalışıyor.Romanda; kolhoz siyasetinin yanlış yollarla gerçekleştirildiği, Sovyetler’in insanlara yaptıkları haksızlıklar da yazar tarafından eleştiriliyor. Komünist İbrahim Volkov şahsında yalan ideolojiye körü körüne inanan, ana dilini unutan, onu küçümseyen ama sonra, Zeyniye’nin türküsü etkisinde kendi benliğine dönmeye başlayan mankurt tipler ortaya koyuluyor. Kendi millet ve kimliğinden vaz geçen, komünizm diye adlandırılan yalan mutluluğu ararken, hayat yolunda kiblelerini kaybeden, bu tür miskin insanların hayatı gerçek acı bir tecrübedir. Kısacası, ünlü yazar G.Beşirov 1920 li yılların karmaşık ve zor dönemini canlandırıp, değişik olaylarda kendilerini gösteren çok farklı insan tiplerini önümüze koyoyarak, milletin dinini ,dilini, örf ve adetlerini koruma vazifesini, Fehim gibi imanlı ve namuslu genç kahramanlara yüklemiştir.

Son yıllar nesrinde, gönüllerde iz bırakan, son derece zor, sıkıntılı bir hayata mahkum edilen kahramanlardan biri de, Türkiye’de de iyi tanınan Mirseid Soltangaliyev’dir. Yazar *Rinat Möhemmediyev’in “Sirat Küpere” (“Sirat köprü”)* romanında baş kahraman olarak tanınan halkımızın cesur oğlu, meşhur siyasetçi, milli özgürlük mücadelesine çok büyük katkısı olan Mirseid Soltangaliyev kahramanlık imajını alması büyük anlam taşımaktadır. Edebi kahraman olarak, romanda M.Soltangaliyev’in hayatı, çok yönlü çalışmaları, sıkıntılı geçen hayatı bütün ayrıntılarıyla tasvir edilmiştir. İbretli kahramanların çoğuna has olan, sıfat - kendi dönemine duyarsız olmama özelliği Mirseid’de de kendisini gösteriyor. O’nun Rusya Devleti halkının istikbali hakkında düşünme duygusu, milli özgürlük idealarıyla örtüşmektedir. Kendi halkının bağımsızlığa kavuşma yolunda gösterdiği çalışma ve çabaları, O’nu mücadeleciler olarak ön plana çıkarmıştır. Başkurt bilim adamı Sagit

Hafizov Sultangaliyev O'nun hakkında şöyle yazıyor: "O pantolonu ve silahı olmayan, insanları sağa sola, beyaza, kızıla ayıran, ateşli ve deli bir Bolşevik değildir. O bir araya getiren, organize eden ve halkı kendi arasında dost, eşit yaşamaya çağıran il ağasıdır"(Hafizov 2005: 132). Demek ki baskıcı sistem, Necip Nurgaliyev gibi, Sultangaliyev'i de sıradaki bir kurbanı yapıyor. Bolşevizm'in dışarıdan parlak, içeriden yalan sloganlarına içten inanan dönem kahramanı, Kremlin sahiplerinin gerçek yüzünü çok geç anlıyor. Sultangaliyev, Stalin tarafından Beriya'nın eliyle öldürülüyor. Her adımı kontrol altında tutulan, son günlerinde gizli saklı serseri hayatı yaşayan Sultangaliyev için, ilde bütün kapılar kapanıyor. Stalin'in zulmünü onun ailesi de çekiyor. Eşi Fatma, kızı Gülnar, tek oğlu Marat biri biri ardına yok ediliyor. Büyük kızı Reşide Sibirya'ya gönderiliyor. Fakat Sultangaliyev, ideal, kusursuz kahraman seviyesine yükseltilmemiştir. O cesur kararları kabul etmeye hazır değildir. Zaman zaman keskin dönüşler yapmaya da çekinmektedir. Dolayısıyla kendi düşünce ve amaçlarını gerçekleştirilemiyor. İlk karısının sevgilisi Orudjiyev'i öldürmesi de baş kahramana yakışmıyor. Kısacası, Mirseid'in siyasi hayatı, kaderi tamamen sınavlardan ibarettir. Bu nedenlerden dolayı O, kusursuz kahraman olamamış, sırat köprüsünü hatırlatan hayatı, ömrü, ibretli kahraman kaderinin ibretli bir örneği olmuştur.

Dehşetli dönemin(XX yüz yıl başı, 1917 yılındaki Ekim inkılabı ve inkılabtan sonraki köylerde zorlu kolhoz siyaseti) başka bir kurbanıyla - ibretli kader sahibi Emir Negiyimov ismiyle *Vahit İmamov'un "Tozlu yara" ("Tuzlu yara")* romanında karşılaşılıyor. Eserin baş kahramanı Emir Negiyimov Komünist Parti'ye ve halkına şirin gözükme için çaba sarfediyor, ama sonunda bu iki değirmen taşı arasında harap olup gidiyor. Romanda O'nun, köylerde kolhoz sistemini düzenlerken, hemşehrilerinin köy zenginleri ile çatışmaları anlatılıyor. Emir, köylülerin zorla kolhoz üyesi yapılmasının yanlış olduğunu anlıyor, canını kurtarmak için, kolhoz tarlasından 100 gram ekmek almak zorunda kalan, 90 yaşındaki Safa Dede'nin Sibirya'ya gönderilmesine de i çok üzülüyor. Açlıktan cefa çeken köy insanlarına yardım etmek istiyor, ama Bolşevizm'in katı kurallarının aşamıyor, sonunda onun kurbanı oluyor ve parti tarafından suçlanıp, kendi köylüleri eliyle öldürülüyor. Olaylara bakıldığında, Emir'in başına gelenlerin, onun merhametli ve dürüst kişilikli bir insan olmasından kaynaklandığı görülüyor. Onun inancına göre, bu hayatta her şey, insanlara özen göstermeye, başkalarına zarar vermeden, söylediklerini yapıp, sadece tertipli ve namuslu bir hayat sürebilmektir.

Edebiyat Alimi Rifat Sverigin'a göre; Emir gibi bir Kahraman, Tiraniye'nin iyi düşünülmüş makinesi ve sistemi ile mücadele edecek, partiyi, Sovyet diye adlandıran bu taş duvarı yıkacak kadar güçlü değildir (Sverigin 2004: 161). Emir bunu kendisi de iyi biliyor. Ama Emir'e güçsüz, beceriksiz kahraman demek çok haksızlıktır. Çünkü O, 13-14 yaşındayken bütün köyü korku içinde yaşatan Rüstembek'in önüne, kanlı at başını atarak çevresindekileri kendine hayran bırakan bir insandır. İlk okul eğitimiyle önce Komün'u, sonra kolhoz'u düzenleyip, köylülerin karşı çıkmasına rağmen, Törkey Köyü ve diğer halkın durumlarını az olsa da, iyileştirme işine büyük bir sabır ve gayretle devam etmiştir. Dünya'da, XX asırda Emir Negiyimov gibi iktidarlara savaştan acımasız ve zalim kahramanların olduğu sanılmaktadır. R.Sverigin bu anlamda, Emir'i herkes tarafından bilinen büyük ve tipik kahraman olarak belirtiyor (Sverigin 2004: 161). Kısacası, Emir'in hayatı, güçlü insan ruhunun, Sovyet sistemi tarafından çaresizlik

sınırına getirilmesine örnek oluyor. Yazarın kendi kahramanına sempatisi bellidir. Zira, onun prototipi yazarın öz dedesidir

Eserdeki başka kahramanları birkaç gruba ayırabiliriz.Şöyleki; Ünlü yazar ve Komiser Şamil Usmanov ve Hacı Murat Komiserin hayatı, güçlü ruha sahip insanların, Sovyet Sistemi tarafından nasıl çaresizlik durumuna düşürüldüğünün, namuslu zatların cezaevlerinde acımasızca hayatlarına son verilmesinin acımasız bir örneğidir.

Bunlara zıt olarak tasvir edilen Habi, Ebelsattar, Zakir Halfa gibi tipler , korkak, kıskanç, zengin hayata hevesi olan, kendi hedeflerine ulaşmak için her şeyi mubah sayan karakterlerdir.

Romanda; yeni kanunlara, Sovyetlerin vaatlerine inanan, ama kendileri güçsüz, sadece başkalarının arkasından gelenlerle beraber,Gaysa gibi iktidara yaklaşımaya sevdalı, ama caniler tarafından öldürülen genç kuşak kahramanların hayatı da, gerçek tarihi olaylar ele alınmıştır. Eserdeki bütün kahramanlar da kullardır.Doğrusu idea kullarıdır. Yazar tarafından kulluğun vahşi sıfatları öne çıkarılmış, iyilik ve kötülük arasındaki sınırın çok ince olduğu göz önüne koyulmuştur.

“Tozlu Yara” eserinin ikinci kısmında, Rusya'nın Doğusundaki Kamçatka Yarım Adasındaki 1945 yılındaki Rus-Japon savaşları tasvir edilmiştir. Uzunluğu yirmi, genişliği sadece on üç km olan ve sadece taştan ibaret olan Şumşu Adası'nı işgal etmek için, iki bin beşyüz Sovyet insanı helak ediliyor. O kadar kurbanlar vererek ele geçirilen O Ada, bugün hiçbir işe yaramayan atıl bir duruma terk edilmiştir.

Romanda yeni bir hayat düzeni kurmanın insanlık tarihinde facia ve birçok hata ve facialara sebep olduğu, parçalanmış millet ve ailelerin kaderlerinde pişmanlıklarla göz yaşları ile dolu olduğu vurgulanmıştır. Edebi uydurma ile tarihi gerçekçilik sentezinden oluşan bu “Tozlu Yara” romanı, edebiyat ve gazetecilik tarzında yazılan son yılların en başarılı eserlerinden sayılır.

Edebiyatta son yıllarda yazılan romanlar arasından, yaşadığı dönem içerisinde önemli bir yer taşıyan güçlü, ibretli kahramanlardan biri de, *Fakil Safin'in “Sataşıp Atkan Tan”* romanındaki Ehmetsefa Deyletyarov'dur.

Yazar Fakil Safin'in icadına büyük katkıda olan ve yazarı başarılı karakterler yaratıcı olarak tanıtan bu romanda kahramanlar sadece olumlu veya olumsuzlara ayrılmamıştır, Onlar çok yönlüdür, farklı sıfatlarıyla canlı olarak göz önüne koyulmuştur. Mesela, eserin baş kahramanı, gerçek hayattan alınan şahıs, çok zor, fırtınalı ve karmaşık hayatı olan büyük ve facialı figürlerin biridir. Ehmetsefa Deyletyarov Mustafa oğlu(1905-1938) ünlü siyasetçidir. O, uzun yıllar Sovyetler'de parti işleriyle uğraşmış, Kızıl Tataristan Gazetesi'nin baş redaktörlüğü, 1937 yılında ise, Tataristan Halk Komiserleri Şurası Reisi görevlerini yapmıştır. Romanda Deyletyarov kendi düzenlediği, doğruluğuna gönülden inandığı, uzun yıllar hizmet verdiği Tiran'iyenin, facialı kurbanlarından biri olarak beyan edilmiştir. Bu nedenle O, hala büyük facialı bir kahraman olarak göz önüne gelmektedir.

Romanda tasvir edilen başka bir gerçek kahraman, meşhur sair Musa Celildir. Eserde canlı, kıvrak, becerikli, temiz kalpli ve çok hareketli olması gibi görkem sıfatlarıyla beraber, olumsuz tarafları da (mesela, kadınlarla fazla flört etmesi) gizlenmemiştir. Musa Celilden başka, eserde Lenin, Stalin, Troitski, Yejov, Alemasov, Ş.Uzmanov, Hadi Taktaş gibi tarihi şahıslar ve yazarlar da farklı şekillerde yer almıştır.

Eserin baş kahramanı olan Ehmetsefa Devletyarov çok becerikli, eğitilmiş ve her aldığı işi başarı ile yapan bir insan olarak tasvir edilmiştir. Köyde büyümesine rağmen, oldukça eğitilmiş, en meşhur şairlerin eserlerini ezbere okuyan, insanlarla iyi dialog kuran bir insandır. O, bu nedenlerden dolayı, Tataristan Kitap Yayınevi'nde çok önemli görevlere getirilmiş, daha sonraları da daima bir birinden sorumlu, ciddi vazifelerde bulunmuştur. Devletyarov'un daha çok güçlü bir tarafı ise, kendi halkıyla sıkı bağlantıda olmasıdır. Tataristan dışındaki Orenburg ilinin Kargalı köyünde büyüyen Ehmensafa'nın gençlik yılları Ekim İnkılabından sonra Rusya'nın iç savaş yıllarına denk geliyor. Köye Kızıllar (Sovyet taraftarları) veya Aklar'ın (Sovyetlere karşı olanlar) ordusu geldiğinde zorla, silah çekerek gençleri kendi ordularına alıyorlarmış. İç savaş bitmeden halk üzerine 1921 yılında korkunç bir açlık afeti sarılıyor. Bu afetlerden 10 sene geçmiyor, halkımız kümeleşmek gibi bir afetle daha karşı karşıya kalıyor. Bu işte E.Devletyarov parti temsilcisi olarak görev alıyor ve pek çok haksız olayların şahidi oluyor.

Kümeleşmek, bir taraftan olumlu olmakla birlikte, bu yapılanmada kolhoz siyasetinin ilk yıllarında çok haksızlıklar yapılmıştır. Bu haksızlıkların bazı tarafları eserde de yansıtılmıştır. Mesela, romanda tasvir edilen orta büyüklükteki Emekey Köyü'nden 27 aileyi kulak (maddi durumu iyi olan çiftçi) diyerek üç kategoriye ayırıyorlar. Birinci kategorideki çiftçileri ailesiyle Sibirya'ya sürüyorlar. Kış mevsiminde araçlardan orman ortasına indirilen insanların pek çoğu açlıktan ve soğuktan ölüyor. Çok azı kaçıp maden kuyularında işe başlıyor ve kendi canını kurtarıyorlar.

İkinci gruptaki köylüleri uzak ilçelere çalışmak için gönderiyorlar. Onların bütün malları müsadere ediliyor, evleri Sovyet teşkilatına, kolhozlara teslim ediliyor. Üçüncü kategoridekiler ise kendi köylerinde kalıyor, ama onların da her şeylerine, kışlık montlarına dahi el koyuluyor.

Kulak diyerek sadece zenginleri veya durumu iyi olanları sayılmıyor, kolhoz üyesi olmak istemeyenler de bu isim altına sokuluyor. Parti her köyden sürgüne gönderilecek insanları takip ve kontrol ediyor, bunların listelerini Partiye veriyor. Parti yöneticileri kendilerine daha çok makam ve menfaat sağlamak için her geçen gün bu sayıları birkaç kata çıkartıyorlar. Mesela Moskova'dan Yejov, Tataristan il Komitesi Sekreteri Alemasov'a 2-3 bin Parti düşmanını tespit etmesi için emir veriyor. Alemasov ve yanındakiler bu sayıyı 8 bine (!!!) kadar yükseltmek için izin istiyorlar. Yüksek mevkilere gelmek, hiçbir değeri olmayan bir madalya almak için bu kadar vahşilik yapılır mı ?

F.Safin bu vahşi olayları düzenleyen yöneticilerin gerçek adlarını kullanarak anlatmıştır. İl çapındaki baskıları düzenleyen şahıs Stalin'dir, Tataristan'da O'nun talimatlarını fazlasıyla gerçekleştiren zat ta Alemasov'dur. Romanda bunlardan başka

önemli bir yer alan Mihaylov, Ejov, Lepa gibi parti yöneticilerin Tatar milletine olan bakış acısı daha yeni ortaya çıkarılmıştır. Mesela, NKVD Halk Komiseri Mihaylov İl Komitesi Sekreteri Alemasov'a Şöyle talimat veriyor."Onları daima korku halinde tutsak, Tataristan'da başarılarla ulaşabiliriz. Sadece korkma duygusu Tatarları asıl içgüdüye, kendilerini koruma içgüdüsüne dönüştürür, o his olduğunda biz kendimizi sakın tutabiliriz. İnsan kendisini koruma duygusuna kapılırsa, o zaman idea, dostluk, namus ve vicdan gibi kavramların hiç anlamı ve kıymeti kalmaz."

Yazar bu romanda, kendisinin güçlü analitik olduğunu kanıtlıyor, her sosyal olayın köklerini araştırarak, tarihi mantık ve yeni bakışla olayları tahlil ediyor.

F.Safin kendi fikirlerini, romandaki olaylara katılan ve E.Devletyarov'un ustası sayılan Miftah Halfa ağzından da anlatıyor. Kanlı olaylara karşı olan Halfa,etrafındakileri daima eğitime, içtihada, imana ve dine çağırıyor. Eserin ana fikri de Miftah Halfa tarafından söylenmiştir:"Akıllı insan hiçbir zaman inkılap yapmaz. Bu iş, eğer onu iş denebilirse, ya cahiller, yada kötü niyetli insanlar eliyle yapılır. Akılları (beyinleri) kapanan bendeler sayıklıyor o inkılap dediğimiz şey ile".

Kısacası, Ehmehsafa Devletyarov, yeni dönem hayatındaki değişikliklere aktif olarak katılarak, halkın geçirdiği kötü günleri kendisi de fazlasıyla yaşamıştır. O, romanda kendi düzenlediği, doğruluğuna gönülden inandığı, uzun yıllar hizmet verdiği Tiran'iyenin, facialı kurbanlarından biri olarak beyan edilmiştir. Bu nedenle O, hala büyük facialı bir kahraman olarak göz önüne gelmektedir.

Hayatın acımasız davranması, kendi idealarının kurbanı olması yüzünden, bazı eleştiriciler tarafından (mesela, F.Beşirov (Beşirov 2005:148)(, A.Helim (Helim 2005:136)) Devletyarov'u zavallı kahraman olarak değerlendirilmiştir. Buna rağmen O'na, omuzlarında ibretli olayları taşıyan, gerçek anlamıyla halkının geleceğini düşünen bir kahraman gözüyle bakılmaktadır.

Yukarıda ele aldığımız eser kahramanlarını çoğu, ayrıca Mirseid Soltangaliyev, Emir Hegıymov, Ehmetsafa Devletyarov, gördüğümüz gibi, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde olan tarihi olaylar fonunda tasvir edilmiştir. Onlar aynı dönemin insanları, aynı dönemin ünlü gerçek şahıslarıdır. Üçünün de gerçek hayatta prototipleri vardır. Üçü de, kendilerinin kurduğu sisteme, cemiyete inanıp, o sistem tarafından acımasızca helak edilmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Beşir F. (2005), "Süz Kadere", *Kazan Utları*, N 10, ss .148–149.
- Beşirov G. (2005), *Gıybret: Tamamlanmayan Roman*, Tat. Kit. Neşr, Kazan.
- (1990), *Edebiyat Beleme Süzleğe*, (Töz.-Red. A.G.Ehmedullin), Tat. Kit. Neşr, Kazan.
- Ehmedullin A. (2002), *Ofıklar Kineygende.Edbi-Tenkıyt Mekaleleri*, Tat. Kit. Neşr, Kazan.
- Galimullin F. (2005), *Ezlenü Vaktı*, Megarif, Kazan.

- Helim A. (2005), "Sez Beleseyme Kaya Bargannı?" *Kazan Utları*, N 1. ss. 96-101.
- İmamov V.(2004), *Tozlu Yara: Roman*, Tat. Kit. Neşr, Kazan.
- Möhemmediyev R. (1994), *Sirat Küpere: Roman*, Tat. Kit. Neşr, Kazan.
- Mostafin R. (2004), "Çorlar Çatındağı Üzgereşler", *Kazan Utları*, N 4, ss.146-150.
- Safin F. (2002), *Sataşıp Atkan Tan*, Tat. Kit. Neşr, Kazan.
- Sehepov E. (1999), "Hakıykat Yöze", *Miras*, N 6, ss.102-152.
- Sverigin R. (2004), "Yana Zaman, Yana Geroylar", *Kazan Utları*, N 11, s.161
- Veli-Barcılı M.(2005), *Tormuş Dulkannarı Edebi Eserde Niçek Çağula: Esse, Yazmalar*, Tat. Kit. Neşr, Kazan.